

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

III Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців
«СУЧАСНИЙ МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

III Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців
«СУЧАСНИЙ МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРИЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ»

Суми, 23–24 травня 2024 р.

УДК 007 : 304 : 070

3641 **Збірник** наукових праць III Науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи». Суми : Сумський державний університет, 2024. 136 с.

До збірника увійшли наукові дослідження молодих науковців, аспірантів та студентів, учасників III Науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців. Дослідження пов'язані з комплексною програмою науково-дослідних робіт СумДУ, безпосередньо з науковим напрямом досліджень кафедри журналістики та філології у межах теми «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи».

Для викладачів, учителів, науковців, аспірантів, докторантів, студентів та інших зацікавлених осіб.

3641 **Collection** of scientific works of the III Scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists «Contemporary mass communication space: history, realities, prospects». Sumy : Sumy State University, 2024. 136 p.

The collection includes scientific materials of young scientists, postgraduates and students, participants of the III Scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists. The studies are related to the comprehensive program of research works of Sumy State University, directly with the scientific direction of research of the department of journalism and philology within the framework of the topic «Contemporary mass communication space: history, realities, prospects».

For lecturers, teachers, scientists, graduate students, doctoral students, students and other interested persons.

РЕДКОЛЕГІЯ: *Володимир Садівничий*, д-р наук із соц. комунік., голова; *Ірина Жиленко*, д-р філол. наук, заст. голови; *Тетяна Ковальова*, канд. наук із соц. комунік.; *Інна Сипченко*, канд. наук із соц. комунік.; *Ярослав Яненко*, д-р наук із соц. комунік.

EDITORS: *Volodymyr Sadvynychyi*, D. Sc. (Social Communications), head; *Iryna Zhylenko*, D. Sc. (Philology), deputy head; *Tetiana Kovalova*, PhD (Social Communications); *Inna Sypchenko*, PhD (Social Communications); *Yaroslav Yanenko*, D. Sc. (Social Communications).

*Матеріали друкуються за авторською редакцією.
The materials are printed in the author`s editorial office.*

© Автори наукових публікацій, 2024.
© Сумський державний університет, 2024.

ФАКТЧЕКІНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ІМІ: СПЕЦИФІКА ЗМІН УПРОДОВЖ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Юрій Токар,

аспірант, Сумський державний університет;

Юлія Колодич,

студентка, Сумський державний університет

***Анотація.** У дослідженні розглянуто специфіку змін фактчекінгової діяльності в Україні впродовж російсько-української війни на прикладі матеріалів рубрики «Фейки і нарративи» Інституту масової інформації. З'ясовано, що від повномасштабного вторгнення змінилася тематика фактчекінгових матеріалів і, відповідно, предмет перевірки. Моніторинг засвідчив, що фактчекінг став вагомим інструментом перевірки достовірності медіаповідомлень, при цьому усталився чіткий його алгоритм; пояснення щодо нарративів, фейків, маніпуляцій стали більш розлогими.*

***Ключові слова:** фактчекінг, інформаційний простір, фейк, дезінформація.*

IMI FACT-CHECKING ACTIVITIES: SPECIFICS OF CHANGES IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Yurii Tokar,

PhD Student, Sumy State University;

Yuliia Kolodych,

Student, Sumy State University

***Abstract.** The study considers the specifics of changes in fact-checking activities in Ukraine during the Russian-Ukrainian war on the example of materials from the «Fakes and Narratives» section of the Institute of Mass Information. It was found that the topics of fact-checking materials and the subject of verification as well have been changed with the beginning of the full-scale invasion. The analysis showed that fact-checking has become an important tool for verifying the accuracy of media reports, with a well-established algorithm; explanations of narratives, fakes, and manipulations have become more extensive.*

***Keywords:** fact-checking, information space, fake, disinformation.*

Тотальна війна в Україні доводить, що інформаційна грамотність та безпека є безперечно знаковими для суспільства, адже їх відсутність унеможлиблює здатність усвідомлено і реалістично сприймати і аналізувати події та може призвести одночасно до загроз і значних негативних наслідків. Як аргументує І. Мельник, «у сучасному суспільстві важливою є культура сприйняття інформації у будь-який формат, оскільки в епоху постправди люди легко вірять фейкам, пліткам, «авторитетним джерелам» та «великим змовам» [1, с. 69]. Це обумовлює необхідність медіаосвіти та розвитку навичок критичного мислення громадян, що, передусім, уможливить захист інформаційного простору від дезінформації, фейків, пропаганди.

Мета роботи полягає у дослідженні фактчекінгової діяльності Інституту масової інформації (ІМІ) та з'ясуванні специфіки її змін впродовж російсько-української війни.

Об'єктом дослідження є медіапублікації у рубриці «Фейки і нарративи» ІМІ.

Предмет дослідження – специфіка змін фактчекінгової діяльності.

Алгоритм роботи щодо визначення фейків і дезінформаційних повідомлень та їх розвінчання різниться. Наприклад, досліджуючи брехню у новинних повідомленнях, В. Рубін, Ї. Чен та Н. Дж. Конро виокремлюють такі типи фейкових повідомлень: «серйозні вигадки; масштабні містифікації; гумористичні фейки» [2, с. 4]. Звісно, робота фактчекерів не обмежується розвінченням фейків, адже окрім цього існують пропаганда, наративи, маніпуляції, але зачасту російські медійники саме через фейки намагаються маніпулювати споживачами інформації, пропагандуючи свою ідеологію та показуючи вигідну їм позицію.

У контексті нашої розвідки для дослідження обрали фактчекінгову діяльність ІМІ, на прикладі матеріалів рубрики «Фейки і наративи». Рубрика «Фейки та наративи» починається 12 листопада 2019 року. Основною відмінністю досліджуваної рубрики є тематична орієнтація на моніторинг вплив російських наративів, кремлівської пропаганди, фейків на українське медіаполе. Це прослідковується вже у першому матеріалі «Що пишуть про Україну російські медіа?», від 12.11.2019 року, мета якого – дослідити головні теми публікацій російських медіа щодо України. У частині про закриття посольства Ізраїлю в Києві журналісти розвінчують фейк щодо події, інформують реципієнтів про суть новини, а також роблять висновок щодо типу дезінформації та спростування, доповнюють матеріал фото повідомлення від першоджерела, яке є підтвердженням того, що новина – дезінформативна.

Іще одним прикладом фактчекінгу є публікація «“Ознаки реваншу диктатури”. Як пройшла масована кампанія проти Революції Гідності», від 22.02.2020 року, у якій ІМІ детально розглянув дискредитаційну інформаційну кампанію, що стосувалася Революції Гідності. Так, команда фактчекерів проаналізувала українські та російські новинні сайти та виявила сумнівні матеріали на тематику Революції Гідності та Небесної сотні.

Знайдені маніпуляції та фейки, описані та спростовані в матеріалі. Є посилання на першоджерела та на дослідження інших медіаресурсів, подано висновок щодо мети проросійської інформаційної кампанії, використано алгоритм проведення повноцінного фактчекінгу.

Іншим прикладом є матеріал «Наміри Кремля. Що про це пишуть російські медіа», від 06.04.2021 року, орієнтований на порівняння висвітлення українсько-російського питання в медіа обох країн. Метою фактчекерів не були перевірка новин, викриття фейків та визначення конкретних типів дезінформації у новинах, проте увага зосереджувалася на виявленні пропагандистських та маніпулятивних впливів новинних повідомлень. Найголовніше, що ми виокремили із цього матеріалу, це тезу від ІМІ, що підконтрольні кремлю медіа – це відображення намірів влади російської федерації. Це говорить про важливу роль аналізу інформаційного поля навіть не в час повномасштабного вторгнення.

У 2021 році діяльність Інститут масової інформації була націлена на моніторингові інформаційного поля. У цілому їх робота зосереджувалася на дослідженні пропаганди та

dezinformacii, тому у матеріалах «37% проросійської дезінформації в українських медіа спрямовані проти західних країн – дослідження ІМІ та «Детектора Медіа», «Дискредитація Байдена» та «Україна винна у війні». Антизахідні та проросійські наративи в українських онлайн-медіа у 2020–2021 роках» наведена аналітика джерел та каналів поширення інформації, найпопулярніші проросійські наративи, які вони просувають в українському медіаполі, основні маніпулятивні та пропагандистські дії, багато даних наведено у відсотках для кращого розуміння ситуацій.

Отже, зазначимо, що на цей період у матеріалах рубрики «Фейки і наративи» медійники використовувала фактчекінг як основний інструмент перевірки лише в частині матеріалів, у решті – перевірка фактів була фоновою, повний процес не був наведений для читачів.

У публікації «“Единая россия”, нещасний Ахметов, святий Медведчук. Фейки та маніпуляції в українських медіа», від 29.12.2021 року, знову бачимо спростування дезінформації. Це чітка статистика від фактчекерів: за конкретний період часу (1-2 грудня) вони виявили 488 маніпуляцій та 20 фейків серед 22 загальнонаціональних медіа.

Слід зазначити важливу зміну: у вибірку, на основі якої Інститут масової інформації робив моніторинг для цього матеріалу, не входили тексти з «побутової магії» (як от гороскопи, місячні календарі, коментарі тарологів, астрологів тощо). Це означає, що рівень професійності таких фактчекінгових досліджень зріс, адже предметом аналізу для перевірки фактів не можуть бути «політичні заяви, нормативні судження чи прогнозування наслідків різних політичних і неполітичних заходів» [3, с. 14], тобто передбачення, гадання, провидіння тощо не слід розглядати для такої роботи.

Останнім матеріалом, опублікованим до повномасштабного вторгнення, є дослідження платформи TikTok. Тематика публікації стосувалася пандемії коронавірусу. Отже, до 24 лютого 2022 року Інститут масової інформації доволі боровся з дезінформацією, яка стосувалася не лише актуальної на той час пандемії та політичних ігор, а й безпосередньо російських інформаційних кампаній.

Першою публікацією рубрики в умовах повномасштабної війни став матеріал «“Політичний фарс” та “Підла провокація”: як російські медіа відреагували на перемогу України на Євробаченні». Медійники окреслили ключові маніпуляції, створені після перемоги України на конкурсі Євробачення, однак базовий фактчекінг використали для спростування повідомлення про те, що британці вважають цю подію «політичним фарсом». Так, команда ІМІ зазначила, що таке судження було наведено на основі одного коментаря під статтею на тему перемоги, але з'ясувати особу коментатора/коментаторки було неможливо, тому автори вказали, що це є маніпуляцією. Як бачимо, є пояснення суті повідомлення, легке, логічне спростування та вердикт.

Інститут масової інформації також вивчав роботу так званих кремлівських «фактчекерів», про що пише у матеріалі «Война с фейками» та шизофашизм. Як росія створює та поширює дезінформацію», об'єктом дослідження став анонімний Telegram-канал «Война с фейками». Авторка матеріалу, К. Лазарук, проаналізувала кількість підписників каналу, мережу клонів та бустерних каналів, ядром якого є вищезгаданий, а також зв'язки «Войны с фейками» з владою, медіа.

Дослідження не містить наведених спростувань матеріалів цього Telegram-каналу, але ми вважаємо, що прийоми фактчекінгу використовувалися задля аналізу публікацій. Також слід уточнити, що для прикладів публікацій каналу взяли популярні новини про події в Україні, правда про які широко розповсюджена та не може підлягати сумнівам. Наприклад, новина про приїзд Анджеліни Джолі до Львова, вбивства мирного населення в Бучі. Тобто у авторки не було додаткової потреби наводити докази того, що подана росіянами інформація є фейком або маніпуляцією.

Таким чином, для нашого дослідження цей матеріал є важливим з декількох причин.

По-перше, огляд та аналіз цього каналу показує, як фактчекінг може викликати довіру до медіаресурсу, навіть якщо це фейковий фактчекінг. Таких висновків ми дійшли, продивившись аналітику приросту підписників «Войны с фейками». Авторка зазначила, що приріст виглядає органічно.

По-друге, фактчекінг є дуже потужним інструментом в інформаційній війні. Про це свідчить як вищеописана статистика росту аудиторії, так і те, що головні пропагандистські канали (такі, як «Соловьёв», «Караульный Z»), а також російські посадовці (наприклад, речниця МЗС рф Марія Захарова) та канали російських структур (Міноборони рф) репостять публікації «Войны с фейками». А, як відомо, вищеназвані канали є дуже популярними серед проросійської аудиторії, а також пропаганда більшості розвинена на високому рівні.

Тобто у цьому випадку «фактчекінг» перетворили на інструмент пропаганди та дезінформації, при тому розвинули його до того етапу, коли повідомлення, створені завдяки цьому так званому «фактчеку» використовуються головними пропагандистами російської федерації.

Отже, рубрика «Фейки і наративи» направлена на дослідження інформаційної війни, особливо дій з боку російських медіа, при цьому фактчекінг є допоміжним, а не основним інструментом.

Також слід уточнити, що не всі фактчекінгові матеріали (саме ті, які структуровані, містять опис повідомлення, спростування та висновки) на сайті Інститут масової інформації виокремлені в певну рубрику, деякі опубліковані серед новин.

Таким чином, окреслюємо знакові зміни фактчекінгової діяльності, на прикладі матеріалів рубрики «Фейки і наративи» ІМІ:

- Зміна предмету перевірки: починаючи з листопада 2021 року ІМІ перестали аналізувати матеріали без фактологічної основи, яка має бути задокументована.
- Хоч фактчекінг не став основою матеріалів у рубриці, але з кожним роком він ставав більш вагомим інструментом для досліджень ІМІ.
- Пояснення щодо існування наративів, фейків, маніпуляцій стали ширшими, що важливо для розуміння ситуації.
- Основним інструментом протидії дезінформації стали викриття пропагандистських російських медіа, показ їх як деструктивних, небезпечних для українського інформаційного поля.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельник І. В. Інформаційна стійкість України: вибір трендів масової культури та їх вплив на суспільну свідомість і стратегії державного управління. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Т. 32 (71). № 2. С. 69–74.
2. Rubin V. L., Chen Y., Conroy N. K. Deception detection for news: three types of fakes. *Proceedings of the association for information science and technology*. 2015. Vol. 52, no. 1. P. 1–4. URL : <https://doi.org/10.1002/pr2.2015.145052010083>
3. Гороховський О. Фактчек як тренд розслідувань: Можливості та перспективи. Дніпро : ЛІРА, 2017. 133 с. URL : https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2017/06/AMO_Factchecking-jako-trend-v-investigativni-zurnalistice-moznosti-a-perspektivy.pdf.